

SALÁNKI KÉZIRATOS IMÁDSÁGOS FÜZETEK ELEMZÉSE. SARKADI ETELKA KÉZIRATAI*

GÁL ADÉL

Debreceni Egyetem, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, néprajz szak, PhD-hallgató

A népi írásbeliséggel foglalkozva az utóbbi időben az imádságos füzetek keltették fel érdeklődésemet, melyekben gazdag ima és szövegeanyagot találtam. A vizsgált területről, Salánkról két kéziratot ragadok ki, és jelen tanulmányban – a rövid terjedelembre való tekintettel – a bennük fellelt imák osztályozására és rövid tartalmi bemutatására vállalkozom. 1993-ban és 2005-ben keletkezett kéziratokról van szó. Az összesen 49 bejegyzést tartalmazó füzet szövegeit tíz kategóriára osztottam.

ABSTRACT

Під час дослідження грамотності селянства ми зацікавилися рукописними молитовниками, які і стали предметом дослідження в даній статті. На досліджуваній території (село Шаланки) було знайдено два такі рукописи. У роботі зроблено класифікацію та аналіз змісту молитов цих рукописів з 1993 по 2005 роки. Всього у молитовниках є 49 записів, які поділені на 10 категорій.

A XX. század közepe előtt a magyar parasztság életét ezer szállal szötte át a vallás tanítása és gyakorlata. A hagyomány szabta életmódot élő parasztember lépten-nyomon találkozott a vallással, vallásos képzetekkel, előírásokkal. Természetesen akkor és abban az életformában is minden egyén másképp viszonyult a hithez, az élet napi valóságán túli dolgokhoz. Akadtak olyan parasztemberek is, akik az átlagosnál nagyobb fogékonyságot mutattak a transzcendens világ jelenségei iránt. Életük legfontosabb eleme a szent elragadtatás, az Isten iránti égő rajongás volt. A paraszti és kézművesközösségek tehát összességükben vallásosak voltak, és ez nagyrészt meghatározta tagjaik vallásosságát is. A hagyományos keretek között élő közösségek a legkisebb istentelenséget sem nézték el tagjaiknak. A közösségekben élő vallásos képzetek kialakulásában egyaránt nagy szerepe volt a szülői háznak, a hagyománytartó öregek intelmeinek stb.¹

A népi hitvilágban és világképben a tétel-
es vallás nagy alakjai – Isten, Szűz Mária –,

a szentek mindig a jó oldalon állnak. Ők az emberek segítői, támogatói, csak ki kell érde-
melni jóságukat. A magyar katolikus paraszts-
ság világképének középpontjában Isten áll,
mégpedig a világot teremtő Atyaisten. A
régii paraszti világban, hasonlóan a maihoz,
a betegséget Isten büntetésének, az erőt és
egészséget Isten adományának tekintették.

A vallásosság legjellemzőbb megnyilvánulása a
gyakori és rendszeres imádkozás. Az ima egy
sajátos vallási nyelv, mely segíti a transzcendens
és a földi élet közötti kapcsolattartást. Az ima
erejében, a leírt vagy kimondott szó erejében
való ősi hit valószínűleg egy idősebb emberiség
történetével. A hivatalos egyház imádságai mel-
lett a népi vallásosságban hatalmas teret kapnak
a nem hivatalos, tiltott apokrif imádságok.² Az
imádkozás lehetett egyéni, családi vagy közös-
ségi. A családi közös imádkozás hozzátartozott
a régi katolikus parasztlelet mindennapjaihoz.³

* A tanulmányt dr. Kész Margit lektorálta.

¹ Bárh 1990

² A hivatalos egyházi kommunikációval jelen dolgozatban nem foglalkozom, noha annak vetületei a kéziratok imádságos füzetekben is megnyilvánulnak.

³ Bárh 1990

Az alábbi munka egy XXI. századi kárpátaljai falusi – salánki – közösség egy tagjának kézzel írott imádságos füzetét vizsgálja. Megvilágítja, hogy az egyes imák milyen helyet foglalnak el a narratíva életében, s annak milyen jelentősége van a közösség értékrendjében, valamint igyekszem érzékeltetni a füzetekben meglévő imák számbeli és tematikai gazdagságát.

A vizsgált településen, akárcsak egész Kárpátalján, napjainkban is nagyon fontos szerepe van a szakrális világnak. Válsághelyzetekben ez a szerep csak felértékelődik. A közösség tagjai segítő szándékukat, részvétüket a szó, az ima erejével próbálják kifejezni.

A vizsgálat tárgya két kéziratos füzet. S a kézirat kapcsán fontosnak tartom megemlíteni az írásnak társadalom és a személyiség kapcsolatát formáló erejét, hiszen az európai népek kultúrájának történetében az első nagy szakadást az írásbeliség hozta.⁴ A népi írásbeliség tájainkon a múlt század közepe, pontosabban 1868 óta kezdett el fokozatosan megnövekedni az akkor érvénybe lépett népiszkolai törvény hatására, mely az írásbeliség egyre szélesebb körű elterjedését vonta maga után az alsóbb néprétegekben. Ezáltal a szóbeliség elveszítette addigi kizárólagos jellegét.

A népi írásbeliség műfaji helyzeténél fogva az egész kultúrát felvevőterületként kezeli. Forrásvidékünknek tekinthetjük az irodalmat, a vallást, a paraszti kultúrát, az iskolai műveltséget, a hétköznapi kommunikációs gyakorlatot.⁵ A kutatott terület, Kárpátalja, s azon belül Salánk földrajzi fekvését tekintve speciális helyzetben van. Földrajzi elzártságának következtében az idő és történelmi-politikai változások sorozata nem akadályozta meg a népi írásbeliség nyomainak eltűnését, inkább kedvezően hatott annak megmaradására. Az itt élők államrendszerek virágzásának és

hanyatlásának lehettek tanúi, átélték a rendszerváltást. A politikai és ideológiai változások az élet minden területére rányomták bélyegüket. Főleg a kommunista érában üldözött vallási szféra menekítette át értékeit nyomtatott írásos anyag hiányában a kéziratos imádságos füzetekbe, melyek mindmáig feltáratlanok. Területünkön eddig még nem történt mélyreható kutatás a népi írásbeliség vizsgálata terén. Mindenki által ismertek még azok a rendszabályok, amelyek szigorú büntetést helyeztek kilátásba akkor, ha valakit magyar nyelvű *Biblia* csempészésével fogtak meg a határon. Mindez változást hozott a szokás- és hiedelemrendszerben, ám ezzel egyidejűleg méginkább konzerváló hatással is bírt. Ezért mondhatjuk, hogy e területen a kutató akár a népi hitvilág vagy egyéb terület egészen autentikus elemeivel is találkozhat. Ebből adódóan vidékünkön nagy hagyománya volt a kéziratos készítésének.

Az adott településen, Salánkon, fele-fele arányban oszlik meg a katolikus és a református lelkek száma. Kutatómunkám során görögkatolikus füzeteket vizsgáltam meg és elemeztem. A görögkatolikus egyházban lényegesen több a liturgikus ünnep, mint a reformátusban. Az imákat tekintve is sokkal változatosabb témájú fohászokat találunk, mint a református imák között. Hiszen a reformátusoknál az Úrhoz és Jézushoz szól az ima, ellentétben a katolikusokkal, akiknél már megjelenik Mária, a Szentek, az apostolok.

Az általam vizsgált füzetekben olyan imákra és levelekre is akadtam, melyek az agyházi imádságos könyvekben nem találhatóak meg, sőt egyháziilag nem jóváhagyottak, tehát nem kanonizáltak. Ezek az imádságos füzetek s a bennük talált imák képezik a vallás alapját egy-egy felekezeten belül. A füzetek és a bennük fellelt imák száma magasra hág, s ez gazdag forrásanyagot nyújt a folklórisztikai vizsgálatokhoz.

⁴ Keszeg 1991, 5. p.

⁵ Keszeg 1991, 9–11. p.

Egyes imáknak, könyörgéseknek egy-egy szövege önmagában is több történeti korszakot hordoz, népköltészetünk, s a nép életének egyéb területein is, de ebben a műfajban különös erővel mutatkozik meg ez a történeti egymás mellett élés. Az elmúlt európai és magyar évszázadokat is jobban megértjük, ha ezeket az imákat olvassuk, a kiszolgáltattott egyén menekülését az egyetlen lehetséges menedékhez, amely még segíthet nyomorúságukon. Minden vulgáris fogalmazástól tartózkodva ezek az imák és könyörgések rávilágítanak a feudalizmus korában élt parasztság szellemi stílusára, társadalmi kiszolgáltatottságára, lehetőségeinek korlátaira. Ezek az imák mind az elnyomott, kiszolgáltatott nép magatartását, értékrendjét, menekülési törekvéseit magyarázzák nekünk sok történeti forrásnál hitelesebben.⁶

Jelen tanulmányban két kéziratot vizsgáltam meg. Mindkét imádságos füzet Sarkadi Etelka, salánki görögkatolikus lakos tulajdona. 1993-ban és 2005-ben keletkezett kéziratokról van szó.

A FÜZET SZERZŐJE

Sarkadi Etelka 1947. május 23-án született Salánkon földműves családban. Az általános iskolát szülőfalujában végezte, a középiskolát „esteli” iskolában. Gyermekkorától kezdve a kolhozban dolgozott, mezei munkát végzett. 1967-től a nagyszőlősi cipőgyár munkatársa volt másfél évig. Ezt követően férjhez ment, és ettől kezdve az otthoni feladatokat látta el.

A vallás mindig nagy szerepet játszott az életében. Édesanyja református, édesapja görögkatolikus volt. Őt, magát görögkatolikusként nevelték. Gyermekkorától kezdve rendszeresen járt templomba, a későbbiekben az alkalmak gyakoribbakká váltak. Jelenleg a településen működő rózsafüzér társulat tagja.

A vallásról és hitről beszélgetve adatközlőm elmondta, hogy nem telik el úgy nap, hogy ne imádkozna reggel és este, s nagyon gyakran napközben is. A beszélgetés során előkerültek a kéziratok is, vagyis azok az imádságos füzetek, melyeket hosszú ideig írt saját maga és utódai részére. Összesen 12 füzetet kaptam beszélgetőtársamtól, melyek közül kettőt szeretnék bemutatni. Választásom azért e kéziratokra esett, mert talán ezek szöveganyaga a legszínesebb. Imádságos füzetek lévén az imaszövegek mellett nagyon sok más írás is olvasható bennük, úgy mint vőfélyversek, fonóbeli szokások, vagy éppen a település története. Mindezek a részek azért kerültek a lapokra, mert „átírójuk”, lejegyzőjük minden iránt érdeklődött, és úgy tekint ezekre a füzetekre, mint valamiféle vagyontárgyakra a bennük rejlő „értékes szövegek” miatt.

A KÉZIRATOS FÜZETEK SZERKEZETE

Adatközlőm igen rövid időre bocsátotta rendelkezésemre a füzeteket, mivel nap mint nap használja, olvassa azokat. Ennél fogva a kéziratok igen megkopottak és szakadtak, néhol ragasztva, néhol pedig varrva vannak.

Mindkét kézirat egy 20x16 cm-es 66, illetve 96 lapos hagyományos kockás füzet. A borító egyszerű és címzés nélküli. Az első füzet 1993-ban keletkezett. Ebben 18 bejegyzés található. A második, 2005-ben másolt kéziratban 31 szöveget találunk.

Az első kézirat címzését a füzet elején találjuk a borítón, míg a másodiknál a kézirat végén.

Mindkét kéziratra jellemző, hogy a benne foglalt imák nem tematikusan követik egymást. Inkább a lejegyzés sorrendje érvényesül. A füzetben elhelyezett, könyvjelzőként szolgáló újságpapírdarabkák segítik a tájékozódást, és jelzik a gyakran olvasott imákat. Néhol a cím jelzi, hogy milyen imáról vagy ájtatosságról

⁶ Erdélyi 1976

van szó: pl. *Ima Szent Józsefhez, Esteli ima, Arany Miatyánk stb.*

Az írás jól olvasható, noha rengeteg helyesírási hibát tartalmaz, mely az iskolázottság hiányára utal. A szövegek néhol rendezettek – a címek külön jelölve és aláhúzva, a versszakok elkülönítve –, ám sok helyen egybefolyó szöveggel találkozunk.

A kéziratokat addig írta, míg volt bennük hely, majd egy újabbat kezdett.

A kéziratok eredetileg az imádságos könyveket helyettesítették, hiszen nehezen lehetett hozzájutni a kiadványokhoz. Ma már könynyebben elérhetőek a könyvecskék, azonban a szokás hatalma nagy. A megvásárolható imakönyvek mellett adatközlőm továbbra is írja és másolja füzetait, mert amint mondta:

„Ezekbe csak azokat irom be, amikre szükségem van. A kicsibe a legfontosabbakat, amik a templomba is kellene, meg az befér a táskámba, a többit meg sorba a füzetekbe, osztán mindig azokat olvasgatom.”

A FÜZET TARTALMA ÉS AZ IMÁK CSOPORTOSÍTÁSA

A kéziratok szöveganyaga igen változatos. A reggeli és esteli rövid imádságoktól a történeteken át a népszokásokig találunk adatokat. A két füzetben összesen 49 bejegyzés olvasható, melyek közül négy (*Szózat; A kenderfeldolgozás – fonóbeli szokások; Község a Helmec aljában. Fejezetek Salánk múltjából; Vőfélyversek és párválasztáshoz kötődő szokások; Luther Márton az evangélikus. Olvasmány; Kálvin János. A reformátusok*) nem tartozik az isteni áhitat szövegei közé. Így 44 különböző imaszöveggel számolhatunk.

A kéziratokban olyan imákra és levelekre is akadtam, melyek egyházilag nem jóváhagyottak, vagyis nem kanonizáltak. A szakirodalom

archaikus ima néven nevezi. Valamint külön említésre méltó, hogy az imádságok és énekek között egy autentikus karácsonyi ballada 24 versszakos változatára akadtam.

A kéziratban foglalt imagyűjtemény kitüntetett helyet foglal el az adatközlő életében, akárcsak maga az ima és imádkozás. Több típusú imádság is található a füzetben: Mária-imádságok, ima a szentekhez, ájtatosságok, archaikus imádságok stb. A kéziratok egy vallásos személy hagyatékai. Itt csak egy adatközlő tulajdonáról beszélünk, de kijelenthetjük, hogy nagyon sok házban találhatóak hasonló kéziratok. Ezeket többnyire egymástól másolták át, vagy pedig a búcsúk alkalmával szerzett kis könyvecskékből írták át a történeteket és imádságokat, melyeket szintén továbbadtak egymásnak. A füzet tulajdonosa minden fontosnak tartott imádságot lejegyzett. Részben olyanokat, melyeket nap mint nap olvas, részben pedig azokat, amelyek egy-egy alkalomra vagy különböző élethelyzetekre – böjt, temetés, keresztelés – szólnak.

A 44 imaszöveget tartalmuk és funkciójuk szerint az alábbi 10 kategóriára osztottam:

I. Reggeli és esteli imádságok:

1. *Reggeli ima: Szívem első gondolatja...*
2. *Reggeli imádság*
3. *Reggeli ima: Én Istenem felébredtem...*
4. *Esteli ima: A nap leszállt az éjre...*
5. *Esteli ima: Ó édes istenem...*
6. *Esteli ima: Álomra hajtom a fejem*
7. *Esteli fohászzkodás*

Ezen a kategórián belül hét imát jegyeztem le. Fontosságuk abban mutatkozik meg, hogy ezek a rövid szövegek talán az első memoriterek, melyeket egy hagyományos közösségben a gyermeknek a legkorábban megtanítanak. A közösség fontosnak tarja, hogy a gyermek már egészen kicsi kortól kezdve „megszokja” az imádkozást, vagyis felkészítik a vallásos életre. Ezek által kapja az első vallási élményt.

Általában a nagyszülőktől tanulja a gyermek, mellyel egy időben egyfajta rendszerességre is szoktatják a még igen fiatal családtagot: a reggeli és esteli imádkozásra.

Az imaszövegekből néhány:

„Reggeli ima:

Szivem első gondolatja Hozzád száll fel
Istenem
Te őriztél meg az éjjel Maradj mais énvelem
Téged áldalak és imádlak Mint szerető
gyermeked
Szivem csakis azt akarja Ami kedves teneked
Édes Jézus adj kegyelmet s őrizz engem
szüntelen
Hogy egész nap neked éljek tiszta szívből
bűntelen
Szűz Mária, Jézus anyja te mindnyájunk
anyja vagy
Oltalmazz meg minden bajtól, kisértésben el
ne hagyj.

Ámen”

„Esteli ima:

Álomra hajtom fejemet,
S benned nyugszom meg Istenem.
Három angyal fejem felett
Egyik meg őriz engemet
Másik a szemem lezárja
A harmadik a lelkem várja
S viszi-viszi a meny felé
Dicsőséges szinedelé.

Ámen”

II. Elmélkedések

1. Intő szózat a nazareusokhoz
2. Utolsó dolgok
3. Átlényegülésre oktatás
4. Ítélet – elmélkedés
5. Jézus szíve tiszteletről
6. Üzenet a pokolból

Az elmélkedések szövegeinek szinte mindegyike másolat, melyek eredete a búcsúk alkal-

mával szerzett ponyvanyomtatványok lehetnek. A szövegek többségben a hit útjáról letérő ember, a bűnös lélek figyelmeztetéséről szólnak, és a gonosztól való kísértésre figyelmeztetnek. Olvasásuknak meghatározott ideje nincs. Az elmélkedéseket a nap, a hét vagy az év bármely időszakában olvashatja a vallásos ember, így az isteni közelség, a vallás mindenütt ott van akár a hétköznapi tevékenységek között is.

A szövegek vallásgyakorlatra buzdítanak, és az imádkozás mint mindennapi tevékenység lényegét és fontosságát hangsúlyozzák.

III. Ima Szűz Máriához

1. Ima a segítő Szűzanyához
2. Ima a Szűzanyához
3. Imádság Szűz Máriához
4. Gyergyói könnyező Szűzanya könnyörög érettünk

A vallásos tartalmú magyar népköltészet egyik legjelentősebb alakja Mária, aki a néphagyományban különösen az asszonyok oltalmazója volt.⁷ Ugyanez jellemző az imádságokra is. A fenti imák kimondottan hozzá szólnak. Mária, Jézus anyja az egyház tanítása szerint szüntelenül közbenjár híveiért.⁸ Legtöbb idetartozó ima segélykérő, mint az imádságok általában.

A népi Mária-kultuszt teljesen áthatja a segítő Mária-képzet, vagyis az a hit, hogy Mária a hozzá folyamodóknak csodálatos égi kegyelmet tud közvetíteni. A vallásos közösség számára a transzcendens világhoz való közeledésben is fontos szerepet kaptak az érzékelhető, szinte megfogható valós dolgok vagy személyek. A személytelen istenkép így módon Máriával való személyes kapcsolatban feloldható.⁹ Hiszen Mária a bűnösök szószólója, a hozzá fordulók érdekében Fiánál közbenjár. De nem ritka az sem, mikor magához a Szűzhöz fordulnak segítségért:

⁷ Bálint 1980

⁸ Bálint 1980

⁹ Barna 2001

„Boldogasszony Édesanyánk
Te hozzád el jöttünk
Szűz Mária sírva kérünk
Hallgasd meg kérésünk...” (*Ima a Szűzanyá-
hoz* – részlet)

IV. Általános imádságok

1. Imádság: Jézusom szenvedtél, most én is szenvedek...
2. Az Úr Jézushoz
3. Jézus szívéhez
4. Jézus szíve tiszteletéről
5. Ima: Nehéz a keresztem

A fenti kategóriában található a legtöbb ima, hiszen a bajban, a nehéz időben mindig az Úrhoz fordul a keresztyén ember. Az imák legtöbbször segélykérő, esedező és bűnbánó, de vannak közöttük hálaadó és elmélkedést tartalmazó szövegek is.

Az *Ima Jézus szívéhez* és a *Jézus szíve tiszteletéről* az elsőpéntek imája. Vagyis a hónap első péntekje egyben a *Jézus Szíve tisztelet* napja is. Az első péntek megtartása leginkább a római katolikusoknál van jelen.

A fenti imák nagy része nincs alkalomhoz kötve. Bármikor elmondható, amikor idő és igény van rá. Adatközlő nap mint nap olvasgatja a fenti imák valamelyikét.

V. Ima a szentekhez

1. Ima Szent Józsefhez
2. Az oltáriszentséghez
3. Ima a szentekhez

A katolikusok körében igen nagy tiszteletnek örvendenek a szentek. A szentekhez való fohászokat leginkább ünnepeken szokták imádkozni, vagyis az adott Szent ünnepén. Például a Szent Miklós püspökhöz szóló imát Szent Miklós ünnepén (december 19.) mondják leggyakrabban, de emellett bármikor elmondható.

A szentekbe vetett hit erősíti az imádkozót, illetve az ima meghallgattatásra talál, ezért ajánlják magukat valamely szent oltalmába. Emellett a szentek közvetítenek Isten és ember között, vagyis közbenjárói szerepet is betöltenek. Ezáltal a transzcendens valami létező dolog, személy által kerül közelebb a földi létező. S így a megfoghatatlan és elérhetetlen valamiképpen megfoghatóvá és valóssá válik.

VI. Archaikus imádságok

1. Arany Miatyánk
2. Archaikus imafüzér
3. Fehér rózsza Mária
4. Öntéshez való imádság
5. Népi imádságok

Az archaikus imák kárpátaljai kutatására kevés példa akad, azonban létüket mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül. A jelenlegi kutatás során mindössze két imádságra akadtam, azonban az írott szövegek mellett a szóbeliség is megőrzött néhányat eme kincs közül.¹⁰

A népi vallásos gyakorlatban nagy szerepe van egyes régről hagyományozódott, egyedül végzett, igen hathatósan mondott imádságoknak. Az ilyen, egyházilag nem jóváhagyható, sőt tiltott, sokszor töredékes vagy torzult szövegű imákat nevezi a néprajztudomány archaikus apokrif népi imádságoknak. Felfedezőjük és első gyűjtőjük, Erdélyi Zsuzsanna, aki *Hegyvet hágék, lőtöt lépék* című gyűjteményében rendszerezte a magyar nyelvterületen először az általa gyűjtött archaikus imákat.¹¹

A népi imádság, archaikus népi imádság vagy apokrif népi imádság szájhagyomány útján terjedő, vallásos népköltészeti műfaj, a parasztság által használt, a hivatalos egyházi irodalmon kívül eső imádság. Témája szakrális, jobbjára

¹⁰ György Horváth – Lajos 1998; Pilipkó 1992; Kész 2013

¹¹ Megjegyzendő: Erdélyi Zsuzsanna kötetet az egész magyar nyelvterületről tartalmaz imákat Kárpátalját kivéve, ami az akkori politikai helyzettel magyarázható.

a szenvedéstörténet egyes kánoni és apokrif mozzanatait tartalmazza. Célja védekező, bajelhárító rontás, gonosz, sátán, ördög ellen, továbbá bűnbocsánat és különböző kegyelmek elérésére-biztosítására irányul. Kizárólag a szájhagyományban maradt fenn, önálló műfajként csak a legutóbbi időben felfedezett; az anyag gyűjtése 1969-től országos felméréssel rendszeresen történik. Előtte a szakirodalomba csak elvétve, a szokásköltészet bizonyos műfajainak elemeként került be.¹²

Az imádságok szövege rendszerint hármas szerkezetű, s ez a törvényszerűség az általam gyűjtött imára is érvényes. Lírai hangulatú, látomásos jellegű természeti kezdőkép indítja, amelyben a keresztény szimbolika jegyei találhatóak. Ezt követi egy elbeszélő vagy dramatizált hosszabb szakasz, ebben Jézus passiójának valamely jelenete, vagy Mária anyai szenvedése jelenik meg. A záró szakasz rövidebb, az imádság elmondásáért járó kegyes hasznót (bűnbocsánat, jó halál, üdvösség) tudatja.¹³

Imádság Szűz Máriához

„Piros rózsa Mária, Minket Jézus talált Szent igére, megígérte, Arany gyűrűjével megpecsételte, Kelj fel Mária, kelj fel, Mert viszik a te szent fiadat, Magas keresztfára megfeszítették. Három csepp vérét elcseppentették. Három angyal meglátta és fölszedte, Gallérijába tette. És Krisztus Urunk elébe vitte. Krisztus Urunk azt mondta: Aki ezt az imádságot naponta. Háromszor elmondja. Hét halálos büntől megbocsáttatik. És a mennyeknek országa ajtaja. Megnyillik előtte. Ámen”

VII. Szent levelek

1. Szűz Mária levele
2. Levél, melyet a mi Urunk Jézus az egekből alábocsátott

Tudva lévő, hogy a népi írásbeliség vizsgálata területünkön még szinte fehér foltnak számít, így a levelekre és történetekre vonatkozólag is kevés adatot találtam. A füzet tulajdonosa mindössze annyit közölt, hogy a történeteket másoktól, illetve könyvekből írta át, mert megtetszettek neki, és mert sok igazságot hordoznak. Az adatközlőm által említett könyvecskékből a vallásos ponyvanyomtatványokra következtethetünk. Az égből alábocsátott szent levelek – mennyei levelek – a ponyvairodalom termékei voltak, nyomtatványok vagy kéziratos másolatok formájában terjedtek.¹⁴ A mennyei levelek a természetfeletti való kapcsolattartás bizonyítékai, melyek pusztán létezésével hitében erősítették olvasójukat. A sorok az „isten eredet” nyomatékosításával készítetik az olvasót bizalomra.

„E könyv tehát Isten parancsaiból eredt, a bűnök seregétől menekedtünk meg: mert maga Jézus mondja, hogy egyedül szent keze írta e szavakat.” (Részlet Szűz Mária leveléből)

Az általam vizsgált levelek tartalmuk szerint a vallásos előírások betartására ösztönöznek, és bűnbocsánatot helyeznek kilátásba. Ám nem ritkán fenyegető és szigorú szavakat idéznek. Eredetükről sokat elárulnak Bálint Sándor szavai: „kétségtelenül a hit tiszteletre méltó túlzásaiból fakadtak, azonban közel jártak a babonához”¹⁵

„E könyvnek nagy hatása van. Aki ezt elolvassa s ama törvényeket megtartja, a melyek benne foglaltatnak, annak bűnei megbocsáttatnak és semmi rossz nem árthat neki.” (Részlet Szűz Mária leveléből)

A levelek célja a vallásosság még teljesebb és mélyebb megélése volt. A *Levél, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus a mennyekből alábocsátott* című írás sorai szerint a levélre azért volt

¹² Kálmány 1881

¹³ Erdélyi 1976

¹⁴ Fülöp 2013

¹⁵ Bálint 1943, 117–118. o.

szükség, mert az emberiség még mindig nem tért a helyes útra.

„Ime ezelőtt küldöttem nektek egy levelet, mégsem tértetek meg s mégsem hagyátok el gonosz tetteiteket, miként megparancsoltam vala.” (Részlet Jézus Krisztus leveléből)

A Szűz Mária levele a bűnöket és azok büntetését tárja az olvasó elé, mintegy elrettentésül.

„E könyv mutatja a pokolbeli keresztények kínjait, amelyeket Mihály arkangyal mutatott meg a Szűz Anyának, hogy látna meg, hol kínlódnak a keresztények lelkei.” (Részlet Szűz Mária leveléből)

Megállapításom szerint alkalmazásukat és funkciójukat tekintve sokban hasonlítanak a ráolvasásokra. Szinte az archaikus imádságokra jellemző elemeket – az olvasásért és terjesztésért bűnbocsánatot nyer az olvasója – tartalmaz.

„Boldog pedig az ki e levelet megvizsgálja, s másoknak fogja ajándékozni, annak minden bűnei meg fognak bocsáttatni s a mennyország lakosai lesznek, ha Isten parancsát is megtartják.” (Részlet Jézus Krisztus leveléből)

A helyi adatgyűjtéséből kiderült, hogy a levelet nem használták és használják a közösségi és hivatalos egyházi alkalmakon. Azonban a levélben rejlő utasításoknak megfelelően másolták és továbbadták azokat, mert a levél olvasása és sokszorosítása szinte mágikus erővel bírt.

VIII. Történetek

1. Ahasvérus avagy a Jézus által megátkozott örökké élő zsidó
2. Pilátus halála
3. A tréfa gyónás vagy üdv és kárhozat
4. A legújabb csodatörténet
5. Szűz Mária élete és születése
6. Boldog Margit

Tudva lévő, hogy a népi írásbeliség vizsgálata területünkön még szinte fehér foltnak számít, így a levelekre és történetekre vonatkozólag is kevés adatot találtam. A füzet tulajdonosa mindössze annyit közölt, hogy a történeteket másoktól, illetve könyvekből írta át, mert megtetszettek neki, és mert sok igazságot hordoznak. Az adatközlőm által említett könyvecskékből a vallásos ponyvanyomtatványokra következtethetünk.

IX. Karácsonyi énekek

1. Bujdosik Mária sűrű siralmába – karácsonyi ballada
2. Csodák csodája – karácsonyi ének
3. Örök Isten ma született – karácsonyi ének
4. Szent karácsony este van – ének

A fentiek közül kiemelkedik a szállást kereső Szűz Mária története, mely főként az északkeleti, erdélyi vidékekre jellemző autentikus karácsonyi ének (ballada) gyönyörű, 24 versszakos változata. Az éneket Salánkon még sokan ismerik. A keresztyén egyházi szertartásban ugyan már nem jelenik meg, de a liturgián kívüli alkalmakkor ma is éneklik a településen karácsony estéjén. Érdekes tény, hogy a magyar kántáló énekek szövegei szerint a szállást kereső szent család gyakran egy kovács házába kopogtat be. Az elutasítja őket, s a kovács vak és kezetlen leánya elvezeti őket a barmok jászlához. Ezért Mária megáldotta a leányt, visszaadta szeme világát és karját. Egy magyarországi kántáló énekben Mária megátkozza a kovácsot, a leányt pedig megáldja.

Kríza Ildikó a magyar kántáló énekekben szereplő kovács megjelenését nem tartotta véletlennek¹⁶. Úgy vélte, alakja összefüggésben áll az egykori passiótörténetek kovácsával.

Megjegyzem, hogy a Vári Fábián László által szerkesztett *Vannak ringó bölcsők* c. kiadványban e balladának egy sokkal rövidebb változata szerepel.

¹⁶ Kríza 1982: 83

„Karácsonyi ballada:

- 1
Bujdosik Mária
Sűrű siralmába,
Keresi nyughelyét,
Sehol sem találja.
- 2
Szent József s Mária
Nagy útra indulnak,
Jeruzsálem felé,
Mert szállást nem találtak.
- 3
Látják Szűz Máriát,
A szülő állapotát,
Meny el Szűz Mária,
Nem adhatunk szállást.
- 4
Sírt a Szűz Mária
Szíve fájalmában,
Közel volt az idő,
A szülés órája.
Hol fog megszületni
A világ megváltója.
- 5
Bemegyén Mária
Egy kovács lakásba,
Kérvén ő ott szállást,
Csak egy éjszakára.
- 6
Hallod e te kovács
Könyörülj meg rajtam,
Adjál nekem szállást,
Nagyon elfáradtam.
- 7
Nem adhatok szállást,
Mert sok vendégem van,
Az én szobáim mind
Elfoglalva van.
- 8
De a kovácsnak egy vak,
Kezetlen lánya
Máriának mondja,
Hogy menj az *istálóba*.
- 9
Nem messze van ide
Egy rongyos *istáló*
Betlehemi úton
Ott meg is *nyughatol*.
- 10
A kovács vak lánya
Ott rólad gondoskodik,
Jól tudom magamról,
Ápolása jól esik.
- 11
El is ment Mária
Rongyos *istálóba*,
Megszülte szent fiát
Szénán a jászolba.
- 12
Barmok leheltek rá
A hideg éjszakába,
Mária könnyei
Hulltak Jézuskára.
- 13
Odament a leány,
Gazdag kovács lánya,
Rongyos *istálóba*
Máriát találja.
- 14
Mondja Szűz Mária
A nyomorék lánynak,
Hajolj le te lányom,
Vedd föl szent fiamat.
- 15
Le hajolnék hozzá,
Fájdalom, nem látom,
Nincs kezem, szent fiad
Fölvenni nem tudom.
- 16
De lehajolt a lány,
Kinyíltak szemei,
Kinyíltak kezei,
Jézuskát fölvenni.
- 17
Oh, csodák csodája,
A kovács vak lánya
Kinyitván két kezét
Mária szavára.
- 18
Lehajolt Jézusért,
Lett szeme világa,
Tündökölt kezében
Világ megváltója.
- 19
Hazatért a lány
Vigan nagy örömmel,
Kis Jézust *láthatá*,
Megjött szeme fénye.
- 20
Így *szóltá* Atyját
És az édes Anyját,
Láták a szemeim
Ártatlan Jézuskát.
- 21
Úgy van kedves Atyám,
Te nagygazdag kovács,
A Szűz Máriának
Mért nem adtál szállást.
- 22
Jaj ha tudtam volna,
A legszebb szobámba
Adtam volna neki szállást
A házamba.
- 23
Inkább én feküdtem
Volna *istálóban*,
Sem hogy Szűz Mária
S ártatlan Jézuska.
- 24
Oh a Szűz Mária
Tett olyan nagy csodát,
S meggyógyította
A kovács vak lányát.
- 25
Szent háromság Isten
Adja és engedje,
Áldasík közöttünk
A drága szent neve.
- 26
Dicsértésék tőlünk
Az Úr Jézus neve,
Imádság, szen béke
Szálljon *nemzettünkre*.
- 27
Legyünk hát mindnyájan
Egy szívvel lélekkel,
Dicsértessék Jézus,
Mindörökké. Ámen”

X. Alkalmi imádságok

1. Keresztelés utáni vers
2. Ima szülőkért

A hagyományos közösségekben az egymásra való odafigyelés természetessége szülte például az egymásért, a bajbajutottakért szóló imákat. Így különböző alkalmakra, szinte minden élethelyzetre megvolt a megfelelő ima, mindenre fel voltak készülve.

Jelen tanulmányban a kutatás során megvizsgált két füzet tartalmi gazdagságát próbáltam érzékeltetni és bemutatni, illetve az ima szerepét adatközlőm életében, mindennapjaiban. A vizsgálat nem terjedt ki a szövegek elemzésére és részletes tanulmányozására.

Igyekeztem szövegűen, a füzetekben való lejegyzés szerint bemutatni az egyes imaszövegeket és részleteket. Ennek alapján látható, hogy a helyesírási és központozási hibák száma is magasra hág, mely a megfelelő iskolázottság hiányára utal.

A kéziratok és a bennük foglalt imádságok kiemelkedően fontosak a tulajdonos számára. Naponta többször veszi elő a füzeteket és imádkozik. A gyakori imádkozás és az imák sokfélesége a mély vallásosság bizonyítékai. Egyes imákat vagy énekeket a tulajdonos emlékezetből írt le, egyesek pedig másolás révén kerültek a füzetbe. A másolatok forrásai imádságos könyvek és más kéziratok, esetleg ponyvanyomtatványok lehettek.

Kivételes értékűek az írott dokumentumok, mert tartalmazzanak bár történelmi adatokat, személyes gondolatokat, leveleket vagy imádságokat, mindig egy korról tesznek bizonyosságot. A kéziratok füzetnek, mint tárgynak, akárcsak egy embernek, élettörténete van, az írott alkotások hatással vannak használóikra és fordítva. Megőrződnek és továbbadódnak a gyermekeknek vagy az unokáknak, és bármi kor alapjául szolgálhatnak egy újabb vizsgálatnak.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÁLINT SÁNDOR: *Mária*. In: *Magyar Néprajzi Lexikon K-Né*, Akadémiai Kiadó Budapest, 518. p. 1980
- BÁLINT SÁNDOR: *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből*. Veritas, Budapest, 1943
- BARNA GÁBOR (szerk.): *Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában*. Néprajzi Tan-
szék, Szeged, 2001
- BÁRTH JÁNOS: *A katolikus magyarság vallásos életének néprajza*, IN: *Népszokás, néphit, népi vallásosság*, Akadémiai kiadó, Budapest, 431–424. oldal, 1990
- ERDÉLYI ZSUSZANNA: *Hegyet hágék, lőtőt lépék; Archaikus népi imádságok*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1976
- FÜLÖP ZOLTÁN OTTÓ: Az 'égből érkezett üzenetek' szerepe és jelentősége az egyéni írásszokásokban. In: *Iskolakultúra* 2013/7–8. 55. oldal, 2013
- GYÖRGY HORVÁTH LÁSZLÓ – LAJOS MIHÁLY: *A Hömlöc lábánál. Salánk, Feketepatak és Verbóc történetéből*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1998
- KÁLMÁNY LAJOS: *Szeged népe* (In: *Magyar néprajzi lexikon* 1.), 1881
- KESZEG VILMOS: *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1991
- KÉSZ MARGIT: A szakrális kommunikáció verbális megnyilatkozása Kárpátalján a 21. században. In: *Néprajzi Látóhatár*, 2012/2. szám, 5–32. oldal, 2012
- KÉSZ MARGIT: *Archaikus imák Ugozásban*. In: Pilipkó Erzsébet szerk. *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 8*. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2013
- KRÍZA IDIKÓ: *A legendaballada. Epika-lírai alkotások az irodalom és a folklór határán*. Budapest, 1982
- PILIPKÓ ERZSÉBET: *Népi imádságok Salánkon*. In: *Honismeret*, XX. évf. 1992/6. 76.79. 1992
- SILLING ISTVÁN: *Vajdasági népi imádságok és nyelvezetük. Tanulmány*. Forum Könyvkiadó, 2003